

Název : Naplňování působnosti Státního úřadu pro jadernou bezpečnost v oblasti dodržování zákazu biologických a chemických zbraní

Autoři : **RNDr. Jaroslav Fiedler, CSc., RNDr. Hana Kubátová, Ing. Vlastimil Sporek,**
SÚJB Praha 1
(email: fiedler@seznam.cz)

Úvod

Státní úřad pro jadernou bezpečnost je nezávislým ústředním orgánem státní správy. Je všeobecně známo, že vykonává státní správu a dozor při využívání jaderné energie a ionizujícího záření a v oblasti radiační ochrany. Vedle této působnosti, vyplývající ze zákona č. 18/1997 Sb., o mírovém využívání jaderné energie a ionizujícího záření (atomový zákon), zabezpečuje také působnost národního orgánu ve smyslu Smlouvy o všeobecném zákazu jaderných zkoušek, národního orgánu ve smyslu Úmluvy o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení a také národního orgánu ve smyslu Úmluvy o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení.

1.1 Naplňování působnosti v oblasti biologických zbraní

Působnost Státního úřadu pro jadernou bezpečnost v oblasti dodržování zákazu biologických zbraní je dána zákonem č. 281/2002 Sb., o některých opatřeních souvisejících se zákazem bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o změně živnostenského zákona (dále jen „zákon“). Podle tohoto zákona státní správu v oblasti dodržování zákazu bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní vykonává Státní úřad pro jadernou bezpečnost (dále jen "Úřad"), který současně vykonává i působnost národního úřadu pro plnění Úmluvy o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení (dále jen „biologická úmluva“).

Úřad

- vykonává dozor nad dodržováním zákazu bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní,
- vykonává dozor nad nakládáním s vysoce rizikovými a rizikovými biologickými agens a toxiny podle tohoto zákona,
- vydává, mění a zrušuje rozhodnutí o povolení k nakládání s vysoce rizikovými biologickými agens a toxiny podle tohoto zákona,
- vede evidenci
 - držitelů povolení vydaných podle tohoto zákona, a
 - fyzických a právnických osob, které nakládají s rizikovými biologickými agens nebo toxiny,
- vede evidence vysoce rizikových a rizikových biologických agens, toxinů a zařízení a vypracovává o nich deklaráci do OSN.

Seznamy vysoce rizikových biologických agens a toxinů a rizikových biologických agens a toxinů pro potřeby tohoto zákona jsou uvedeny v příloze 1 a 2 vyhlášky č. 474/2002 Sb., kterou se provádí zákon. Tato vyhláška nabyла účinnosti dnem 1. ledna 2003 a tímto dnem začal Úřad vykonávat svoji působnost vůči subjektům dotčeným zákonem.

Při dozorové činnosti by měl Úřad vedle svého zařízení, kterým je Státní ústav jaderné, chemické a biologické ochrany v Příbrami (dále jen „SÚJCHBO“), využívat také referenční laboratoře pro vysoce riziková a riziková biologická agens a toxiny, provozované Ministerstvem obrany a Ministerstvem zdravotnictví. Biologická laboratoř SÚJCHBO je postupně uváděna do provozu.

V prosinci 2002 a v lednu 2003 zorganizoval Úřad ve spolupráci se SÚJCHBO školení k výkladu zákona č. 281/2002 Sb. a jeho prováděcí vyhlášky. Na školení byli sezváni pracovníci subjektů, u nichž se předpokládalo, že nakládají s vysoce rizikovými a rizikovými biologickými agens a toxiny podle tohoto zákona.

K 31. 5. 2003 Úřad:

- vydal 27 povolení k nakládání s vysoce rizikovými biologickými agens a toxiny,
- u 3 žádostí bylo přerušeno správní řízení pro nedostatky v žádostech,
- u 8 žádostí probíhá správní řízení,
- převzal 29 deklarácí o nakládání s vysoce rizikovými biologickými agens a toxiny v roce 2002,
- převzal 12 deklarácí o nakládání s rizikovými biologickými agens a toxiny v roce 2002.

S výkonem dozorové činnosti započnou inspektoři Úřadu ve 2. pololetí roku 2003 a to zejména u fyzických nebo právnických osob, u nichž je důvodné podezření, že nakládají s vysoce rizikovými biologickými agens nebo toxiny bez povolení.

V souvislosti se vstupem nového zákona a vyhlášky v platnost vznikla brožurka „Vysoce riziková biologická agens – úvod do managementu biologických událostí“, která obsahuje vedle základních informací o vysoce rizikových biologických agens a toxinech též zásady odběru a přepravy vzorků. Ke spolupráci na přípravě této publikace byli přizváni odborníci z civilního i vojenského sektoru. Publikace má umožnit lepší orientaci v dané problematice zejména pracovníkům IZS.

Stejně jako v předchozích letech, tak i letos, předal Úřad prostřednictvím MZV do sídla organizace OSN v New Yorku dobrovolnou deklaráci obsahující informaci o výskytu infekčních onemocnění na území ČR, o publikační činnosti, o zveřejňování výsledků výzkumů a jejich využití, o pořádaných konferencích a o zařízeních na výrobu vakcín.

V listopadu 2002 se konalo obnovené zasedání 5. hodnotící konference smluvních stran biologické úmluvy. I když ani na tomto zasedání nebyl přijat Verifikační protokol, nedošlo k zastavení procesu mezinárodní kontroly nad dodržováním závazků vyplývajících z biologické úmluvy. Zúčastněné země se dohodly, že další hodnotící konference se bude konat nejpozději do konce roku 2006. V letech 2003 - 2005 se budou konat výroční konference smluvních stran biologické úmluvy, na kterých se budou projednávat národní opatření pro implementaci zákazů obsažených v biologické úmluvě (včetně novelizace trestního práva), národní mechanismy pro vytvoření a udržení bezpečnosti a dohledu nad patogenními mikroorganismy a toxiny a také mezinárodní spolupráce v oblasti vyšetřování a reakce v případě použití biologických a toxinových zbraní nebo vypuknutí nemocí.

Úřad byl rovněž vyzván Národním bezpečnostním úřadem, aby vymezil v oblasti své působnosti citlivé činnosti, k jejichž výkonu se vyžaduje bezpečnostní způsobilost podle zvláštního právního předpisu (Zákon o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti). Byly vymezeny následující oblasti:

- vědomá manipulace s vysoce rizikovými biologickými agens nebo toxiny, jejichž zneužitím by mohlo dojít k ohrožení bezpečnosti sátu, jiného důležitého zájmu státu nebo obecnému ohrožení, s výjimkou izolace těchto agens nebo toxinů při diagnostice nebo léčbě infekčních onemocnění, a výkon ostrahy skladů a pracovišť s těmito biologickými agens a toxiny,
- provádění genetické modifikace s biologickými agens, jejichž zneužitím by mohlo dojít k ohrožení bezpečnosti sátu, jiného důležitého zájmu státu nebo obecnému ohrožení, nebo přístup k těmto geneticky modifikovaným agens, a výkon ostrahy skladů a pracovišť s těmito modifikovanými biologickými agens,
- činnost, kterou se zaměstnanec přímo podílí na řešení obranných výzkumných a vývojových programů obsahujících zakázanou informaci,
- přístup k zásobám vakcín nebo antidot, které jsou určeny pro použití za mimořádných situací nebo výkon ostrahy skladů a pracovišť s těmito vakcínami a antidoty.

1.2 Naplňování působnosti v oblasti chemických zbraní

Novelou zákona č. 249/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 19/1997 Sb., o některých opatřeních souvisejících se zákazem chemických zbraní přešly od 1. září 2000 kompetence pro kontrolu zákazu

chemických zbraní z působnosti MPO do působnosti Úřadu, který takto zajišťuje plnění veškerých povinností které pro ČR vyplývají z Úmluvy o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení (dále jen „chemická úmluva“). V současné době chemickou úmluvu podepsalo 176 ze 193 států světa a 151 ji ratifikovalo a je vlastně první celosvětovou smlouvou která kontroluje ničení jednoho druhu zbraní hromadného ničení a zároveň velký segment chemického průmyslu. K naplňování tohoto cíle byla založena mezinárodní Organizace pro zákaz chemických zbraní (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons, dále jen „OPCW“) se sídlem jejího Technického sekretariátu v Haagu.

ČR plně zajišťuje povinnosti vyplývající z chemické úmluvy, zejména:

- vytvořila národní orgán pro kontrolu zákazu chemických zbraní,
- zajišťuje všechny deklarační povinnosti vyplývající z chemické úmluvy,
- vytvořila zákonné podmínky pro implementaci chemické úmluvy v ČR včetně kontrolního systému, vydávání licencí pro nakládání s vysoce nebezpečnými látkami podle seznamu 1 chemické úmluvy a pro vývoz a dovoz látek podle Přílohy chemické úmluvy o chemických látkách,
- vytvořila podmínky pro přijetí mezinárodní inspekce.

Úřad kontroluje dodržování povinností fyzickými a právníckými osobami při nakládání se stanovenými látkami (látky Seznamu 1, 2 a 3 podle chemické úmluvy) za podmínek stanovených zákonem k průmyslovým, zemědělským, výzkumným zdravotnickým, farmaceutickým a dalším mírovým účelům a k ochranným účelům, které se přímo týkají ochrany proti chemickým zbraním,

Jedná se o :

- nakládání s vysoce nebezpečnými látkami (látky Seznamu 1) pouze na základě licence udělené Úřadem,
- ohlašování způsobu nakládání se stanovenými látkami – do 31. ledna za uplynulý kalendářní rok a do 31. srpna předpokládané údaje pro následující kalendářní rok,
- vedení evidence stanovených látek, v souladu s vyhláškou č. 50/1997 Sb., a Metodickým pokynem Ministerstva průmyslu a obchodu, archivace záznamů do pěti let od ukončení nakládání se stanovenými látkami,
- udělení licence při vývozu a dovozu stanovených látek (Licenční správa MPO),
- možnosti provedení kontrol u všech fyzických nebo právníckých osob, které jakkoliv nakládají se stanovenými látkami nebo u kterých je důvodné podezření, že s takovými látkami nakládají,
- možnosti pořízení fotodokumentace zařízení sloužícího k výrobě, zpracování a spotřebě stanovených látek, místa pro jejich skladování a místa, v nichž je s nimi manipulováno při prováděných kontrolách,
- vytvoření podmínek pro pravidelné kontroly v deklarovaných podnicích a organizacích, které nakládají se stanovenými chemickými látkami,
- zpřístupnění mezinárodním inspektorům veškerých dokladů vztahujících se ke kontrole, umožnění prohlídky provozu, odběru vzorků a případné pořízení dokumentace,
- vytvoření předpokladů pro inspekci na výzvu při podezření z nedodržování závazků chemické úmluvy.

Podle počáteční deklarační z roku 1997 Česká republika:

a) neměla a nemá

- chemické zbraně a zařízení na jejich výrobu
- staré chemické zbraně
- ponechané chemické zbraně
- chemické látky Seznamu 1 (vysoce nebezpečné látky) a zařízení vztahující se k těmto látkám, které by podléhaly deklaračním povinnostem.

b) má

- chemické látky Seznamu 2 (nebezpečné látky) a zařízení vztahující se k těmto látkám
- chemické látky Seznamu 3 (méně nebezpečné látky) a zařízení vztahující se k těmto látkám

- ostatní výrobní zařízení k výrobě organických chemických látek a organických látek obsahujících v molekule atomy fosforu, síry a fluoru
- látky pro potlačování nepokojů používané v resortech Ministerstva vnitra a Ministerstva spravedlnosti.

Vedle počáteční deklarace byly předloženy:

- a) deklarace o minulých činnostech za léta 1997 – 2001
- b) deklarace o plánovaných činnostech na léta 1999 –2002

Po prověření byly z ohlášených údajů do deklarace minulých činností za rok 2001 zahrnuty údaje podle následující tabulky „Přehled dotčených organizací za jednotlivé oblasti kontrolního režimu chemické úmluvy zahrnutých v deklaraci ČR za rok 2002“. Do deklarace byly dále zapracovány údaje o skutečném dovozu a vývozu látek Seznamu 2 a 3 dle chemické úmluvy na základě licencí udělených pro rok 2002 na tyto chemické látky Licenční správou MPO.

Tabulka: Přehled dotčených organizací za jednotlivé oblasti kontrolního režimu chemické úmluvy zahrnutých v deklaraci ČR za rok 2002

Druh nakládání	Oblast kontrolního režimu				
	Seznam 1	Seznam 2	Seznam 3	UOCHL	Látky PSF
Výroba	-		2	11	5
Zpracování	-		-	-	-
Spotřeba	-	5	-	-	-
Vývoz			2	-	-
Dovoz	2	3	17	-	-

Vysvětlivky: UOCHL – určité organické látky (DOC)

Látky PSF – látky obsahující v molekule fosfor, síru nebo fluor
- nepřipadá v úvahu pro deklaraci

Poznámka: Údaje v tabulce není možno sumarizovat protože některé dotčené organizace jsou obsaženy ve více kontrolních režimech. Podniky vyrábějící látky Seznamu 3, určité organické látky a látky PSF zahrnující obvykle více provozů.

V průběhu každého roku probíhalo pokračování upřesňování některých údajů z minulých deklarací mezi státy – účastníky chemické úmluvy z oblasti dovozu a vývozu vybraných chemických látek

Národní orgán současně provádí svoje kontroly v dotčených organizacích s cílem ověřit deklarované údaje a zajistit kontrolu dodržování zákona č. 19/1997 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Každoročně je organizováno ve spolupráci s MO, GR HZS a SÚJCHBO Příbram okolo 30 kontrol, mimořádná pozornost je věnována organizacím nakládajícím s látkami Seznamu 1, deklarovaným podnikům a organizacím zajišťujícím vývoz a dovoz stanovených látek. S výjimkou dovozu bez licence, nesprávného zařazení provozů a nedostatků v evidenci nebylo zjištěno porušení platné legislativy a nebylo nutno přistoupit k postihům za nedodržení zákona (dovozy bez licence postihuje MPO).

K zabezpečení přijetí mezinárodních inspekcí se postupně vytvářel systém, který zahrnuje:

- přijetí notifikace a vyzoomění (nepřetržitá pohotovost),
- zajištění činností v místě vstupu a místě výstupu, kterým je letiště Praha-Ruzyně (pasové a celní odbavení inspekčního týmu, kontrola inspekčního vybavení),
- zajištění opatření pro přijetí leteckého speciálu,
- příprava objektu pro provádění mezinárodních inspekcí (zpracování potřebné dokumentace, jmenování a příprava členů doprovodného týmu),
- organizační, administrativní a technické zajištění inspekcí je prováděno též ve smyslu součinnostních dohod s jednotlivými resorty a organizacemi (MZV, MV, GRČ, SÚJCHBO)

Systém vyrozumění o inspekci je zaveden od 1. července 1997. Od roku 1997 bylo na území ČR uskutečněno 7 mezinárodních inspekcí při kterých nebylo zjištěno porušení chemické úmluvy a s výjimkou toho, že některé podniky zařadily do deklarace více provozů, byl potvrzen soulad údajů uváděných v deklaraci a zjištěných při inspekci.

Hlavním orgánem OPCW je Konference smluvních států. Skládá se ze všech smluvních států OPCW a její zasedání se koná pravidelně v ročních intervalech. Na jaře letošního roku se uskutečnila 1. Hodnotící konference která projednala návrhy na vylepšení kontrolního režimu chemické úmluvy a přijala doporučení v technické i politické oblasti.

V období mezi konferencemi zasedá Výkonná rada, která dohlíží na činnost OPCW. Skládá se ze 41 představitelů zvolených ze členských států na období dvou let. Rozdělení míst je dáno chemickou úmluvou podle regionálního principu. Východoevropský region má 5 míst, stálým členem je Ruská Federace. ČR byla členem v letech 1998-2000. ČR byla znova zvolena na období 2003 – 2005 a pro období květen 2003 – květen 2004 byl předsedou Výkonné rady zvolen velvyslanec ČR v Nizozemí pan Kubernát

V Technickém sekretariátu OPCW pracuje v současné době 12 českých občanů (3 přímo v sekretariátu, 9 jako inspektoři).

V komisích a orgánech OPCW pracuje dále řada dalších českých expertů:

VÚOS (Výzkumný ústav organických syntéz) Pardubice získal certifikát na jmenovanou laboratoř OPCW. Další české analytické laboratoře (VTÚO - Vojenský technický ústav ochrany, IOO – Institut ochrany obyvatelstva) se podílejí na rozšíření analytické databáze OPCW. Tyto měření se předávají OPCW jako příspěvek české strany bezplatně.

OPCW realizovala v letech 1999 - 2003 v ČR mnoho akcí, které významně přispěly k posílení funkce OPCW, k její akceschopnosti, k rozšíření znalostí personálu OPCW a expertů členských států.

V letech.1999, 2000 a 2002 proběhl výcvik skupin inspektorů OPCW pro práci s ostrými látkami který se uskutečnil ve Vojenském technickém ústavu ochrany Brno – terénním pracovišti Vyškov.

V roce 1999 a 2003 uskutečnilo ve Vojenském výcvikovém prostoru Dědice praktické cvičení inspektorů OPCW k problematice vyšetřování údajného použití chemických zbraní

V roce 1999, 2002 a 2003 se v IOO Lázně Bohdaneč uskutečnily výcvikové kurzy v civilní ochraně proti chemickým zbraním, kterých se celkem zúčastnilo 80 specialistů z celého světa. Kurz je od roku 2002 zajišťován na náklady ČR a je plánováno jej bezplatně organizovat každoročně i pro další období.

ČR v souladu s Článkem X chemické úmluvy pro oblast pomoci a ochrany proti chemickým zbraním poskytuje každoročně informace o svých výzkumných programech a ohlásila nabídku pomoci sestavující z poskytování mobilní a analytické laboratoře a vybavení pro detekci a dekontaminaci chemických zbraní. V současné době je již možné vyslání analytického týmu v rámci současné české legislativy. Mobilní laboratoř se zúčastnila cvičení Asistex v září 2002 v Chorvatsku, pořádaný OPCW. Ve stavu předběžného projednávání jsou možnosti poskytnutí ochranných masek do pohotovostního skladu OPCW a vytvoření skladu těchto prostředků v ČR.

Česká republika plně zajišťuje implementaci chemické úmluvy v podmínkách ČR i na mezinárodní úrovni. Přijaté mezinárodní inspekce potvrdily konsistenci údajů uváděných v deklaracích a stavu zjištění na místě.

1.3 Podklady

1. V. Fajman, J. Fiedler, S. Bratka, J. Břínek: ROLE OF THE CZECH NATIONAL AUTHORITY IN PREVENTING BIOLOGICAL AND CHEMICAL TERRORISM'S THREAT. CBMTS IV, Spiez, 2002.
2. J. Fiedler, V. Fajman, K. Klouda: Působnost SÚJB v oblasti kontroly zákazu chemických a biologických zbraní, Zlín-Lukov, 2001.
3. J. Fiedler, V. Fajman: Zákon o některých opatřeních souvisejících se zákazem bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o změně živnostenského zákona, Zlín-Lukov, 2002.
4. Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction (CWC).
5. Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction (BTWC).
6. Vyhláška č. 96/1975 Sb., ministra zahraničních věcí o Úmluvě o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení.
7. Zákon č. 19/1997 Sb. ve znění zákona č. 249/2000 Sb., o některých opatřeních souvisejících se zákazem chemických zbraní.
8. Vyhláška č. 50/1997 Sb., Ministerstva průmyslu a obchodu, kterou se provádí zákon č. 19/1997 Sb. o některých opatřeních souvisejících se zákazem chemických zbraní.
9. Zákon č. 281/2002 Sb., o některých opatřeních souvisejících se zákazem bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o změně živnostenského zákona.
10. Vyhláška č. 474/2002 Sb., kterou se provádí zákon č. 281/2002 Sb., o některých opatřeních souvisejících se zákazem bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o změně živnostenského zákona.